

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Andra kammaren.

Nr 40.

Torsdagen den 13 juni.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**, som anförde: Herr talman! I en interpellation i denna kammare har herr Pettersson i Dahl berört vissa frågor rörande systembolagens handhavande av den individuella utminuteringskontrollen. I interpellationen redogöres för ett antal fall, där enligt interpellantens mening vederbörande systembolag obehörigen eller godtyckligt avstängt motboks innehavare från inköpsrätt eller vidtagit inskränkningar i inköpsrätten. Under hänvisning till dessa fall såsom exempel på det sätt, varpå denna kontroll utövas, har interpellanten till mig riktat följande två frågor:

»Anser statsrådet det här påtalade praktiserade systemet vara i överensstämmelse med vad gällande bestämmelser avse?

Är statsrådet villig att vidtaga åtgärder för genomförande av en ordning, som bättre tillgodoser kravet på rimlig hänsyn till oförvitliga medborgares rätt?»

De av interpellanten påtalade spärrningsåtgärderna vidtogos under förliden höst av systemaktiebolaget i Halmstad i samband med att eftergranskning skedde av inköp, som gjorts av motboks innehavare inom Vessige socken. Rusdrycksförsäljningsförordningen nämner vissa fall, då systembolagen särskilt ha att pröva, huruvida inköpsrätt bör återkallas eller begränsas. Ett av dessa fall är det, att någon gjort sig skyldig till olovlig befattning med alkoholtäta drycker eller kan befaras göra sig skyldig till sådan befattning. Det är tydligen på grund av denna bestämmelse, som systembolaget ansett sig böra föranstalta om denna eftergranskning för att söka utröna, huruvida förbudet mot överlåtelse av inköpta rusdrycker blivit åsidosatt. Klart är, att sådana undersökningar ofta måste vara förbundna med betydande svårigheter, och dessa svårigheter ha också föranlett åtskilliga bolag att avstå från mera vittgående systematiska åtgärder i syfte att förebygga överlåtelser. Ledningen för systembolaget i Halmstad har emellertid — enligt vad kontrollstyrelsen för mig uppgivit — ägnat stort intresse åt detta arbete och i åtskilliga fall vunnit erkännansvärda resultat.

Vad angår de åtgärder, som vidtagits beträffande Vessige socken, har jag genom kontrollstyrelsen satts i tillfälle att taga del av vissa handlingar, vari bolagsledningen redogjort för vad som förekommit och om skälen till bolagets åtgöranden. Dessa handlingar ge onekligen det intrycket, att förhållandena inom denna socken varit mindre tillfredsställande och att överlåtelser förekommit i jämförelsevis stor omfattning. Det visar sig nämligen, att temporär spärrning av motbok för kontroll förekommit i 60 fall och att nykterhetsnämnden i icke mindre än 37 av dessa fall antingen själv föreslagit spärrningsåtgärden eller i avgivet yttrande ansett densamma befogad, i åtskilliga fall med angivande av att överlåtelse torde föreligga. I 12 fall har nykter-

*Svar på
interpellation.*

Svar på interpellation. (Forts.)

hetsnämnden uttalat, att överlåtelse eller risk för överlåtelse knappast eller sannolikt ej föreläge. I de återstående 11 fallen har nykterhetsnämnden aningen icke hörts eller ej avgivit något direkt yttrande angående spärrningsåtgärden. Det förtjänar nämnas, att hela antalet motböcker inom socknen utgör 320.

Av handlingarna vill det synas, som om anledningen till spärrningsåtgärderna i nästan samtliga fall varit inköp genom ombud och olika i samband därmed förekomna omständigheter, vilka hos bolagsledningen framkallat misstanke om att de inköpta rusdryckerna varit avsedda att överlätas. Det ligger i sakens natur, att delade meningar kunna råda om huruvida dessa misstankar varit grundade på tillräckligt starka skäl. För egen del skall jag icke göra annat uttalande därutinnan än vad som torde framgå av det nyss anförda, nämligen att spärrningsåtgärderna åtminstone i flertalet fall synas ha varit befogade. Som allmän regel bör givetvis gälla, att kontrollen handhaves med tillbörlig varsamhet och att avstängning från inköpsrätt eller inskränkning i tilldelningen icke beslutas utan stöd av tillförlitlig utredning. Detta underströks också av mig såsom föredragande departementschef i den proposition, varmed förslag till ny försäljningsförordning framlades för 1937 års riksdag. Då det gäller att i praktiken tillämpa denna grundsats, måste man lita på bolagsledningarnas omdöme och tillerkänna dessa en diskretionär prövningsrätt, ty eljest skulle den individuella kontrollen överhuvud taget icke kunna fungera.

Om man alltså bortser från frågan, huruvida bolagets ingripande i här åsyftade fall varit tillräckligt motiverat, synas interpellantens anmärkningar i huvudsak gå ut på att bolaget skulle ha företagit åtgärderna utan iakttagande av tillbörliga former. I detta avseende anmärkes, att åtgärderna i många fall vidtagits utan stöd av skriftligt material och utan att vare sig motboksägaren själv eller nykterhetsnämnden fått tillfälle att yttra sig.

Vad först angår interpellantens förmodan, att systembolagens prövning av hithörande frågor nödvändigtvis skulle behöva grundas på skriftligt material, så måste denna innebära en missuppfattning. Det är riktigt, att man vid genomförandet av den nuvarande systembolagsorganisationen förutsåg, att begränsningen i bolagens antal skulle tvinga bolagen att i större utsträckning än tidigare grunda sin prövning i frågor om inköpstillstånd och tilldelning på skriftligt material, men det var ingalunda meningen att betaga bolagen rätten att grunda sina avgöranden även på andra fakta och omständigheter. Skulle bolagens handlingsfrihet bindas så, att endast skriftligt bevismaterial finge godtagas, skulle bolagen med all sannolikhet i många fall bliva urståndsatta att fullgöra sin socialt viktiga uppgift att såvitt möjligt förebygga missbruk av rusdrycker.

Såsom interpellanten själv erinrat, framhöll jag i den nyssnämnda propositionen till 1937 års riksdag, att bolagen vid sin handläggning av hithörande frågor borde samarbeta med nykterhetsnämnderna och att i den mån fog kunde finnas för ett påstående, att sådant samarbete icke alltid upprätthållits i nödig omfattning, det borde tillses att rättelse därutinnan åvägabringades. Av handlingarna i ärendet framgår, att spärrningsåtgärd i vissa av de här åsyftade fallen företagits utan att nykterhetsnämnden erhållit tillfälle att yttra sig. Enligt vad från bolagets sida uppgivits har detta dock endast skett i sådana fall, då fullt klar anledning till ingripande ansetts föreligga. I andra fall, där saken icke ansetts lika klar, har däremot nykterhetsnämnden hörts före spärrningen. Numera har bolaget emellertid meddelat, att denna praxis för framtiden kommer att ändras, så att spärrningsåtgärd icke i något fall kommer att vidtagas förrän efter nykterhetsnämndens hörande.

Svar på interpellation. (Forts.)

Att motboks innehavare i vissa fall icke underrättats om vidtagen spärrningsåtgärd förrän de infunnit sig i utminuteringslokalen för att göra inköp å motboken har, enligt vad bolaget uppgivit, berott på att utredningen därigenom underlättats. Man har därigenom velat förhindra, att en person, som misstänkes för att ha låtit sin motbok begagnas av annan, kan i förväg av denne andre skaffa sig tillrättalagda uppgifter angående vad som inköpts m. m. Det skall icke förnekas, att denna metod att komma olagliga överlåtelser på spåren i vissa fall kan te sig mindre tilltalande, men under förutsättning att metoden tillämpas med tillräcklig urskillning synes ingen anledning föreligga att helt förbjuda densamma, då den otvivelaktigt ibland kan vara av värde för utredningen. Även i detta avseende har bolaget emellertid under senare tid i viss mån ändrat tidigare praxis, i det att underrättelse numera alltid utsändes beträffande spärrning av motböcker inom filialorterna. Då det gäller dessa motböcker, kan nämligen den åsyftade effekten av att underrättelsen om spärrningen meddelas först vid personligt besök i utminuteringsaffären icke vinnas, eftersom vederbörande icke genast kan hänvisas till bolagets huvudkontor för att lämna önskade upplysningar.

Interpellanten har slutligen anmärkt på Halmstadsbolagets praxis att reducera tilldelningen till äldre lantbrukare, då dessa fråntråda sitt jordbruk. I den mån sådana begränsningar förekomma torde de grundas på den bestämmelse i rusdrycksförsäljningsförordningen, som säger att vid tilldelning hänsyn skall tagas till ålder och levnadsomständigheter. Det lär icke kunna bestridas, att ett sådant frånträdande av en egendom, som interpellanten avser, ofta innebär en så vittgående ändring i levnadsförhållandena, att en begränsning av inköpsrätten i och för sig kan vara befogad. Å andra sidan kunna givetvis psykologiska skäl tala för att låta tilldelningen kvarstå oförändrad, där särskilda olägenheter därav icke kunna påvisas. Att uppställa några generella regler för här åsyftade fall låter sig uppenbarligen icke göra, utan frågan får tydligen bedömas från fall till fall. Så sker också vid systembolaget i Halmstad enligt vad bolaget uppgivit. Av tidigare erfarenhet har bolaget dock ansett sig böra ägna stor uppmärksamhet åt det sätt, varpå åldringarna — icke minst på landsbygden — disponera sin motbokstilldelning. Gamla personers motböcker ha, framhåller bolaget, »understundom vandrat som lånegods ur hand i hand».

Som en sammanfattning vill jag slutligen framhålla, att jag med det nu anförda givetvis icke velat påstå, att systembolaget i alla avseenden skulle ha förfarit på ett sätt, som utesluter varje anledning till klander. Det är överhuvud taget icke möjligt att på grundval av den föreliggande utredningen göra något uttalande i detta hänseende. Vad interpellanten å sin sida framhållit har jag emellertid icke kunnat finna vara av beskaffenhet att motivera särskilda lagstiftningsåtgärder eller eljest påkalla något ingripande från min sida.

Härefter yttrade

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet få framföra mitt tack för att han velat besvara min interpellation. Jag kanske bör tacka honom synnerligen mycket därför att han gjort det vid denna tid, när alla möjliga göromål tränga sig på. Det kanske kan anses, att en fråga som denna har en tämligen sekundär betydelse och icke är så stor, att man bör bringa den under riksdagens prövning. Men det kanske också ligger så till, att dessa avspärrningsåtgärder, som företagas mot vad man eljest anser vara redbara och otadliga medborgare, uppfattas som en viss misskreditering. Des-

Svar på interpellation. (Forts.)

sa medborgare bli placerade på samma plan som personer, vilka på ett eller annat sätt hava begått en förbrytelse.

Svarets innehåll skall jag be att något få kommentera. Jag skall också be att få på en del punkter bestrida de uppgifter, som systembolaget i Halmstad här lämnat med anledning av interpellationen.

Statsrådet började med att säga, att de här gjorda framställningarna för- anletts av tillämpningen av den bestämmelse, som ger möjlighet till ingripande i vissa fall mot personer, som haft olaglig befattning med alkoholhaltiga drycker eller kunna befaras göra sig skyldiga till sådan befattning. Det är tydligt, anser statsrådet, att det är denna bestämmelse, som legat till grund för åtgärderna.

Statsrådet säger också, att det är klart, att sådana undersökningar som dessa ofta måste vara förbundna med betydande svårigheter och därför kunna för- anleda åtskilliga bolag att avstå från mera vittgående systematiska åtgärder i syfte att förebygga överlåtelse. Sedan säger statsrådet, att bolagsledningen i Halmstad emellertid har varit synnerligen energisk och också i vissa fall vunnit erkännansvärda resultat.

Jag är icke riktigt säker på att det bara är systembolaget i Halmstad, som vidtagit sådana här åtgärder. Efter det denna interpellation avlämnades för ungefär fyra månader sedan, har jag fått åtskilliga brev från olika ställen i hela landet, också från Stockholm, däri man påtalat precis samma saker som påtalats där nere i Halland. Man har haft anmärkningar att göra mot vederbö- rande systembolag av samma slag som dem vi ansett berättigade när det gällt systembolaget i Halmstad.

Vad sedan beträffar Vessige socken, som nämnts som exempel här, anser systembolagsstyrelsen i Halmstad, att det i denna socken har varit vissa miss- förhållanden. Där har det t. ex. varit motboksspärningar i 60 fall. Det är ju rätt mycket i en socken, där samtliga motböckers antal endast är 320. Jag skulle knappast tro, att den omständigheten, att bolaget i Halmstad gått sär- skilt hårt åt denna socken, beror på, att just i denna socken bo personer, som nästan skulle kunna sägas vara sämre kvalificerade eller ha mera brottsliga anlag än annorstädes. Jag tror i stället, att det är så, att bolaget tagit vissa stickprov. Då har det valt denna socken, och den har blivit ganska grundligt genomgången.

Beträffande de fall, som här nämnas, skulle det vara 37 fall, där nykterhets- nämnden för sin del skulle ha ansett åtgärder vara berättigade. Jag hade under hand — jag vill icke säga av vem — fått reda på, att denna siffra rätte- ligen borde vara 39. Det ändrar icke så mycket därför att skillnaden mellan 37 och 39 är icke synnerligen stor. På grund av dessa uppgifter satte jag mig i förbindelse med nykterhetsnämnden i sagda kommun och sökte att kontrollera, huruvida de voro riktiga. Jag fick då underrättelsen, att det i denna socken varit 51 protokollförda fall och dessutom en hel massa andra fall, som blivit påtalade vid sammanträde i nämnden den 7 december 1939. I ett tjugutal fall hade vederbörande inställt sig personligen, och en hel del personer hade också på grund av anmärkningar och påstötningar rest ned till Halmstad. Men av dessa protokollförda fall hade nykterhetsnämnden i Vessige socken enligt nyk- terhetsnämndens protokoll gjort erinran i endast 23 fall. Jag skall därför be att få ändra siffran 37 till 23. I dessa 23 fall har nykterhetsnämnden sagt, att det är möjligt, att spärren är befogad, men tillika uttalat, att perso- nen i fråga bör själv få giva förklaring.

Det föreligger alltså härvidlag en liten skillnad, därför att nykterhetsnäm-nden tydligen icke omedelbart och bestämt vill säga, huruvida det begåtts över- trädelse eller icke. Det är också klart, och jag vill icke ett ögonblick bestrida

Svar på interpellation. (Forts.)

det, att det varit vissa fall, där det kan vara berättigat att göra avspärning eller anmärkning.

Sedan anför också nykterhetsnämnden, att det är väldigt svårt att på rak arm säga, huruvida spärning är berättigad eller icke, därför att detta sammanträde med bolagsstyrelsen i Halmstad kom först ungefär två månader efter det överträdelserna skulle ha blivit begångna och spärningen gjorts. Det är alldeles klart, att det är icke lätt för nykterhetsnämnden att säga, huruvida i de fall, som förekommit, det varit riktigt eller icke att ingripa.

Sedan säger statsrådet här, att det tydligen kan vara delade meningar om, huruvida en misstanke är grundad på tillräckligt starka skäl. Och så talar statsrådet om sitt uttalande vid 1937 års riksdag i propositionen till denna riksdag. Det är samma synpunkter som jag i interpellationen tillåtit mig att hänvisa till.

Där har framhållits, att bolagen borde höra sig för hos myndigheterna, innan de företoge några åtgärder. I detta fall säger också statsrådet, att man enligt uppgift hört sig för. Jag har försökt att i den mån det varit möjligt kontrollera dessa uppgifter. Jag har varit i förbindelse med nykterhetsnämndens ombud, och jag har varit i förbindelse med nykterhetsnämndens ordförande och kommunalnämndens ordförande i samma socken. Samtliga förnekade bestämt, att i något enda fall bolagsledningen varit i förbindelse med något som helst kommunalt organ, innan den gjort spärningen.

Nu är det icke bara i denna proposition vid 1937 års riksdag, som det säges, att bolagen skola höra nykterhetsnämnderna eller andra kommunala organ. Det säges också tydligt i kungl. kontrollstyrelsens cirkulär nr 8/1938, vilket också bolagsledningen på vissa ställen har hänvisat på. Där talas också i samtliga punkter tydligt om, att bolagsledningen bör vid prövning av sökt tillstånd för inköp samt i fråga om kontroll över verkställda inköp medverka till att de skadeverkningar, som kunna uppkomma av inköp av rusdrycker, bli så små som möjligt. Det säges också, att man får icke gå in för en generaliserad behandling av tillståndsprövningen eller en kontroll, som icke är påkallad av särskilda omständigheter. Det kommer ständigt igen på olika ställen, att man bör under alla omständigheter höra sig för hos de kommunala organen, innan man företar någon spärning.

Nu är det bland andra ett särskilt fall, som jag berört i interpellationen. Det var en person, som hade använt sig av ombud. Han hade delat sina litrar — om man får använda uttrycket — och i stället för att köpa hela litrar hade han köpt halva litrar. Det var anledningen till misstanken och till att boken blev spärrad. Han fick företaga olika resor. Han fick bl. a. resa till systembolaget i Halmstad, dit han hade en ganska lång väg. Han fick taga med sig både ombudet och andra för att intyga, att han ej förfarit brottsligt på ett eller annat sätt.

Han klagade också hos kontrollstyrelsen över detta, och han har också begärt ersättning för sina resor. Allt detta har avstyrkts. Om detta särskilda fall säger kungl. kontrollstyrelsen — jag tillåter mig citera — följande: »Då det sålunda föreföll, som om detta ombud» — alltså det ombud som köpt vederbörande spritranson — »fått i någon mån fritt disponera i fråga om motboksägarens order, spärrades motboken, såsom alltid i dylikt fall, enligt beslut av bolagets verkställande direktör den 11 sistlidne oktober intill dess bolaget jämlikt punkt 99 av kontrollstyrelsens cirkulär nr 8/1938 hunnit utrona rätta förhållandet.»

I punkt 99 av detta cirkulär står — det är också ordagrant — följande: »Förekommer vid sådan granskning anledning till misstanke om olagligt förfarande i fråga om motboken eller de inköpta dryckerna, skall bolaget oför-

Svar på interpellation. (Forts.)

dröjligen söka utrona rätta förhållandet, och må bolaget härvid anlita nykterhetsnämnden, annan myndighet eller ortsombud.»

Jag menar, att det är tydligt och kraftigt understruket på alla punkter, att man bör höra sig för hos någon kommunal myndighet, innan man företar en dylik åtgärd. Och såvitt jag haft möjlighet att undersöka och taga del av vad som förekommit, vill jag bestämt förneka, att man på något enda håll företagit en sådan undersökning, innan man gjort denna avspärning.

Jag vill säga statsrådet, att detta är en av orsakerna till att denna framställning här har gjorts till riksdagen.

Nu är det riktigt, att jag i interpellationen anmärkt på att det i vissa fall icke varit något skriftligt material. Statsrådet säger, att det behöver man icke fästa så stor vikt vid. Det erkänner jag vara riktigt. Varför detta uttryck kom med är därför, att detta uttryck står i den proposition till 1937 års riksdag, som låg till grund för denna lag.

Sedan säger statsrådet, att det kan kanske anses litet hårt, ja, nästan otillständigt, att vederbörande får reda på denna spärrning först när han är framme vid luckan och skall köpa sin sprit. Han bör få reda på detta förut. Det tror jag också är möjligt. Där har också bolagsstyrelsen sagt, att den skulle företaga vissa rättelser. Bolagsstyrelsen har också för sin del sagt, att i fråga om hörandet av kommunala organ ämnar den göra eller har redan verkställt ändring.

Vad sedan gäller den sista delen av framställningen, eller huruvida dessa äldre personer, som ha sålt sina jordbruk, då skulle få minskad tilldelning, så står där också i samma kontrollstyrelsens cirkulär, att bolagen skola icke generalisera utan pröva de olika fallen vart för sig. I detta fall har också bolagsledningen erkänt, att den skall hädanefter mera noggrant bedöma de olika fallen. Jag tror också, att det är riktigt. Det verkar nog många gånger som ett orättvist bedömande av vederbörandes livsverk, om jag så får säga, att de, när de lämnat sina jordbruk men deras ekonomiska betingelser äro desamma som förut, utan vidare skola känna detta tryck på sig och befinnas ej vara kompetenta att köpa den kvantitet, som de annars anse sig behöva köpa.

Jag vill, innan jag slutar, säga, att jag anser det egendomligt i varje fall att man skall företaga en spärrningsåtgärd eller en indragning av spritbok av det skälet, att vederbörande skickat bud med en broder, som bor i en annan socken, eller att han händelsevis — emot vad tidigare varit fallet — i stället för renat brännvin kanske köpt en halv flaska O. P. eller en flaska vin.

Nu är det ganska klart för alla också i riksdagen, att själva levnadsbetingelserna för allmänheten, också för lantbrukare, de senare åren i viss mån förbättrats. Om de då själva anse, att de ha råd att köpa en flaska vin eller ett brännvin av bättre sort, böra de nog enligt vår uppfattning ha rättighet att göra detta.

Till sist som sammanfattning anser ju statsrådet, att han vill icke helt fritaga bolagsledningen för dess del i de olägenheter som här påtalats. För sin del anser statsrådet icke, att en lagändring är påkallad på grund av de gjorda framställningarna. Av det svar, som jag fått här, framgår i alla fall, att det är en del förbättringar, som från bolaget blivit gjorda.

Jag ber därför, herr talman, att få sluta med att säga, att jag tror, att denna interpellation kanske nått sitt syftemål.

Herr Andersson i Falkenberg: Herr talman! Jag har ansett mig vara berättigad att begära ordet i denna diskussion delvis av den anledningen, att jag av kungl. kontrollstyrelsen förordnats att vara ledamot uti ifrågavarande bolags styrelse. Jag känner mig därför förpliktad att lämna några upplys-

Svar på interpellation. (Forts.)

ningar. Jag vill då först erinra om att vid den revision av rusdrycksförsäljningsförordningen, som genomfördes år 1937, skedde en centralisation av försäljningskällorna. I Halland hade man exempelvis fem olika bolag, vart och ett med sin styrelse. I stället fick man där ett bolag med en styrelse. Reglerna angående den individuella kontrollen tillämpades förut på olika sätt av olika bolag. Efter sammanslagningen av Hallandsbolagen beslöt styrelsen i det nya bolaget att principiellt gå in för det kontrollsystem, som använts av det förutvarande Halmstadsbolaget. Det är flera år sedan detta system började tillämpas. Vid dess införande väckte det mycket stark opposition. Det anordnades offentliga folkmöten, vid vilka det krävdes, att direktören för bolaget skulle avlägsnas från sin befattning. Så skedde givetvis icke. Stormen lade sig, och jag vågar bestämt hävda, att det numera inom det gamla Halmstadsbolagets område råder en allmän belåtenhet med det sätt, varpå kontrollen utövas.

När samma kontrollsystem började tillämpas inom hela det nya bolagets område, skuro sig givetvis meningarna om systemets lämplighet, och det uppstod vissa intressekollisioner. Ett exempel härpå erbjuder vad som inträffat i den socken, som det här gäller. Jag vill erinra om, att riktlinjerna för det sätt, varpå bolagets styrelse har att utöva den individuella kontrollen, finnas angivna i kungl. kontrollstyrelsens cirkulärskrivelse nr 8 av den 26 augusti 1938. Dem, som vilja närmare taga reda på hur härmed förhåller sig, vill jag särskilt hänvisa till att taga del av vad som anföres på sidorna 19—22 i berörda cirkulärskrivelse. Förra året nådde kontrollen den kommun, som interpellanten här har talat om. Såsom de ärade ledamöterna kunnat inhämta av statsrådets interpellationssvar, så berörde spärrningen här ett 60-tal. I betraktande av att hela antalet motböcker var 320, så kan man ju förstå, att det var ett relativt stor antal. Meddelande om spärrningen har enligt vad systembolagets ledning uppgivit lämnats vederbörande i 37 fall av de 60. I 15 fall har nykterhetsnämnden hörts, innan avspärrning skett, och i 38 fall efter avspärrningen. Enligt den föreliggande officiella utredningen har vederbörande nykterhetsnämnd ansett, att indragningen varit berättigad i 37 fall. Denna relativt höga summa säger ju ganska mycket.

Jag vill givetvis icke bestrida, att misstag förekommit. Det skulle ju vara egendomligt, om så icke varit fallet. I sådana frågor som dessa äro ju människor oerhört känsliga. Det är ju förklarligt, om misstag begåtts. Jag vill relatera ett enda fall, för att lämna ett litet bevis för att man, trots de svårigheter, som möta vid handläggningen av dylika ömtåliga ärenden, kan uppnå ett gott resultat. Det fanns inom berörda inköpsområde en äldre man, som hade rätt att inköpa 3 liter per månad. Det uppstod misstanke, att han icke själv använde spriten, men han nekade bestämt. Företagen utredning gav emellertid till resultat, att han under 3 månader uttagit full ranson och regelbundet överlämnat vad som uttagits till en person, som hade blivit villkorligt dömd för fylleri vid ratten och fräntagits sin motbok av länsstyrelsen. Jag vill bara anföra detta som ett bevis på, hur missförhållanden kunna förekomma även där man knappt skulle kunna tro det. Jag vill tillägga, att den som fått spriten enligt officiella uppgifter har dåligt ölsinne och brukar vara svår emot sin hustru och sina barn, när han förtärt sprit.

Av det anförda exemplet torde framgå, hur ömtålig en bolagsstyrelsens ställning kan vara och hur angeläget det är, att styrelsen går till botten med sina undersökningar. Det är ju förklarligt, att det vid dylika undersökningar kan inträffa, att även människor, som icke ha begått någon oriktig handling, bliva utsatta för obehag. Jag är emellertid för min del övertygad om att, när detta kontrollsystem blivit genomfört i hela Halland, kommer det att medföra

Svar på interpellation. (Forts.)

lika goda verkningar som det haft inom det gamla Halmstadsbolagets område. Belåtenheten med det nya bolagets sätt att handhava kontrollen kommer säkerligen att bli allmän. Vi få väl ändå göra klart för oss, att det här gäller att arbeta för höjandet av den allmänna folknykterheten. Att man icke går fram med alltför mjukt handlag, måste vara ägnat att skapa respekt för gällande lag och författningar. Finns det någon anledning till att icke hålla gällande lag och författning i helgd, även då det gäller inköp och användning av rusdrycker?

Till finansministern vill jag framföra mitt tack, för att han vid sitt interpellationssvar givit styrelsen sitt stöd. Jag är förvissad om att detta skall lända till gagn för den allmänna folknykterheten. Slutligen har jag ansett mig skyldig säga, att chefen för systembolaget i Halmstad är en socialt synnerligen intresserad person. Jag vågar bestämt hävda, att få människor i det allmänna folknykterhetsarbetet utöva ett större inflytande och nedlägga ett mera samvetsgrant arbete än han. Jag har ansett det vara min skyldighet att säga detta.

Herr **Pettersson** i Dahl erhöll ordet för kort gemmäle och anförde: Herr talman! Jag ber om överseende om jag upprepar vad jag förut sagt, men herr Anders Andersson har lämnat precis samma uppgifter som herr statsrådet lämnade i sitt svar på interpellationen. Jag vill ännu en gång bestrida, att dessa uppgifter äro riktiga. Siffran 37 får reduceras till 23, och dessutom får man ha i minnet nykterhetsnämndens påpekande att vederbörande bör höras, innan bolaget spärrar motboken. Vidare vill jag meddela, att jag här har ett brev från nykterhetsnämndens ombud, där han skriver detta. Ordagrant citat: »Jag vill bestämt bestrida, att nykterhetsnämnden eller någon annan i kommunen varit hörd, innan bolaget företagit sina åtgärder.» Jag vill gärna instämma i herr Anderssons påpekande av att det icke finns någon anledning att gå ifrån gällande rätt, men jag anser också, herr Andersson, att man vid tillämpningen av gällande bestämmelser bör iakttaga föreskrifterna helt och fullt i det cirkulär, som herr Andersson citerade. Där står bland annat, att man bör undvika ett generellt bedömande utan pröva varje fall för sig. Man bör höra personer, som känna till saken, innan man vidtager åtgärder. Beträffande det av herr Andersson i Falkenberg omnämnda exemplet, vill jag icke bestrida möjligheten av att sprit överlåtits; ett säkert fall av så många spärrningar är ju inte mycket, men jag ställer mig litet skeptisk mot uppgiften, att den person, som fått spriten, skulle vara elak mot sin familj. Jag känner vederbörande. Jag tror det är farligt att komma med sådana påståenden, som herr Andersson kom med.

Härpå yttrade

Herr **Nilson** i Eskilstuna: Herr talman! Jag har ingen anledning att diskutera de händelser, som inträffat i ifrågakvarande Hallandssocken. Jag tillåter mig i stället i detta sammanhang uttala den förhoppningen, att finansministern måtte taga under överbägande, om icke hela kontrollsystemet, åtminstone för en tid, skulle kunna suspenderas. Höjningen av priserna torde verka så pass effektivt, att ett sådant suspenderande vore väl motiverat. Konsekvenserna skulle enligt min mening bli ganska ofarliga, så höga som priserna för närvarande äro. De komma möjligen att höjas ytterligare på grund av det statsfinansiella läget. Systemets nykterhetsvärde har alltid varit omdiskuterat och på goda skäl betvivlats. De gångna årens erfarenheter ha givit många bevis på att systemet förorsakat irritation och gjort spriten synner-

Svar på interpellation. (Forts.)

ligen attraktiv. Genom att suspendera systemet skulle man avlägsna ett irritations- och attraktionsmoment. Därmed vore mycket vunnet. Man skulle icke längre behöva diskutera sådana överlåtelsehistorier som dem, dagens debatt rör sig om. Skulle spritkonsumenterna ute i landet icke kunna bära en sådan frihet, kunde man ju taga till tvångströjan igen. Herr talman! Det är icke ömhet för motboksägarna, som dikterat denna min vädjan, utan en livlig förhoppning, att ett steg i denna riktning skulle komma att verka nykterhetsfrämjande och avlägsna de irriterande moment, som det nuvarande systemet otvivelaktigt innesluter.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Herr Brädefors har till mig framställt vissa frågor rörande första arbetskompaniet i Storsien. I anledning härav vill jag meddela följande:

Svar på interpellation.

I samband med de värnpliktsinkallelser och truppsammandragningar i Övre Norrland, som under senhösten 1939 av kända orsaker vidtogos, meddelade mig chefen för II. armékåren, att enligt vad han konstaterat vissa element bland de inkallade värnpliktiga drevo en politisk agitation på förläggningsplatserna, vilken dels vore ägnad undergräva försvarsviljan och dels fördes under former, som voro ägnade att skapa oro och irritation bland de inkallade. Åtskilliga uppträden mellan de inkallade hade därför uppstått. Han förklarade sig hava för avsikt att sammanföra dessa element till ett särskilt arbetskompani, som skulle hava till uppgift att ombesörja förbindelsearbeten av skilda slag, särskilt vägarbeten.

För min del fann jag de skäl, som av armékårschefen åberopades för en dylik anordning, vara fullt bärande, och förklarade jag mig icke hava något att erinra däremot. Vad som sålunda förekommit delgav jag regeringens övriga ledamöter.

Under tiden för de nämnda truppsammandragningarna blevo till arbetskompaniet överförda sammanlagt cirka 300 värnpliktiga. De erhöilo sin egen förläggning, särskilt befäl avdelades för kompaniet etc. I samband med att beredskapen i Övre Norrland vid finsk-ryska krigets slut minskades, hemförlovades hela arbetskompaniet. När sedermera för ett par månader sedan nya inkallelser i beredskapssyfte ägde rum i Övre Norrland, organiserades genom chefens för Övre Norrlands trupper försorg arbetskompaniet på nytt. Antalet värnpliktiga vid kompaniet är emellertid denna gång väsentligt lägre och uppgår till icke fullt 70 man.

Vad beträffar rekryteringen av kompaniet har denna skett efter den normen, att sådana personer, vilka med skäl kunnat misstänkas för att bland trupperna driva en agitation syftande till försvagande av försvarsviljan eller som gjort sig skyldiga till spridande av oriktiga och oroande rykten, tilldelats kompaniet eller överförts dit. Mot dessa principer anser jag icke någon anledning till erinran föreligga; tvärtom anser jag det med hänsyn till angelägenheten att uppehålla en god anda bland trupperna vara nödvändigt att tillse, att de inkallade så vitt möjligt besparas irriterande politiska meningsbrytningar och oroande ryktesspridning. Därmed har jag naturligtvis icke tagit någon som helst ställning till enskilda fall, då värnpliktiga placerats på arbetskompaniet. Bestämmanderätten härom måste tillkomma de militära myndigheterna. Att därvid ett eller annat misstag i fråga om förutsättningarna

Svar på interpellation. (Forts.)

för placering på arbetskompaniet kan hava begåtts är väl icke uteslutet. Rätelse får då ske från fall till fall genom vederbörandes återförande till sitt ordinarie truppförband.

Emellertid bör i detta sammanhang betonas, att kommendering till arbetskompaniet icke på något sätt kan eller bör betraktas som något slags bestraffning. Tjänstgöring vid arbetskompaniet är att jämställa med vilken värnpliktstjänstgöring som helst. I stort sett åtnjuta de värnpliktiga vid arbetskompaniet också samma förmåner som andra värnpliktiga. Jag har i anledning av interpellationen särskilt gjort mig underrättad om förläggnings- och utspisningsförhållandena m. m. vid kompaniet. Vad förläggningsförhållandena beträffar är all personal förlagd i nyuppförda baracker, rymmande vardera 24 man, d. v. s. förläggningen är minst lika bra som för övriga krigsorganiserade förband i Övre Norrland. I fråga om utspisningen gäller, att maten tillredes i kokvagn av normal typ, vilken inbyggs i ett rymligt kokhus. Matordningen företer heller ingen skillnad emot övriga förband. Gentemot av interpellanten relaterade uppgifter, att arbetskompaniets värnpliktiga icke skulle erhålla vare sig mjölk, smör eller kaffe, vill jag upplysa att enligt vad jag inhämtat och genom företedda matsedlar fått bestyrkt kaffe utspisas minst en gång dagligen och att smör ävenledes utspisas en gång dagligen. Mjölk ingår också i kosten. Under tiden den 7—31 maj inköptes sålunda för kompaniets räkning 462 liter mjölk.

Vad förhållandena i övrigt vid kompaniet beträffar vill jag omnämna, att manskapsstyrkan är uppdelad i en arbetspluton och en handräkningspluton. Som teknisk ledare för arbetsplutonens arbeten disponeras en utbildad värnpliktig vägmästare. En del arbeten utföras som ackordsarbeten, och den tid som därigenom inbesparas får manskapet tillgodogöra sig som fritid. Handräkningsplutonen, som utgör cirka 20 % av styrkan, utför allt handräkningsarbete inom förbandet. Heldagspermission beviljas endast i undantagsfall. Däremot har tjänstledighet beviljats för enskilda angelägenheter av vikt. Bland annat ha 13 värnpliktiga vid kompaniet erhållit 6 dagars tjänstledighet för vårbruksarbete. I fråga om förströelse i form av tidningar, tidskrifter m. m. göres ingen skillnad mellan arbetskompaniet och övriga förband. Som helhetsomdöme måste sägas, att de värnpliktigas allmänna förhållanden vid arbetskompaniet icke äro annorlunda än vid andra i anledning av den förstärkte försvarsberedskapen upprättade förband.

I anslutning till den sålunda lämnade redogörelsen vill jag slutligen meddela, att jag icke har för avsikt att i anledning av interpellationen vidtaga några åtgärder med avseende å arbetskompaniet.

Härefter yttrade:

Herr Brädefors: Herr talman! Jag tackar herr statsrådet för svaret på min interpellation, men herr statsrådet förstår ju, att jag icke kan vara lika tacksam för svarets innehåll, särskilt icke för dess negativa slutsats.

Jag konstaterar först det faktum, som framgår av svaret, att det s. k. arbetskompaniet organiserats med försvarsministerns medgivande och med övriga regeringsledamöters vetskap. Vidare konstaterar jag, att ifrågavarande arbetskompani organiserats på grund av politiska orsaker och således kan betecknas som ett politiskt koncentrationsläger. Orsaken till dettas tillkomst skulle enligt chefens för andra armékåren meddelande, som statsrådet här har åberopat, vara den, att armékårschefen konstaterat att vissa element bland de inkallade värnpliktiga drivit politisk agitation på förläggningsplatserna. Detta var alltså tillräckligt för att organisera ett särskilt koncentra-

Svar på interpellation. (Forts.)

tionsläger, dit huvudsakligen kommunister men även andra radikala arbetare förvisades.

Frågan om politisk agitation föreligger eller icke är en omdömesfråga och helt beroende av vilken politisk åsikt den bevakande myndigheten själv har. Jag tror icke, att det är statsrådets eller någon annans mening att manskapet på förläggningarna skola förbjudas att samtala med sina kamrater om dagens aktuella frågor. Detta skulle vara detsamma som att frántaga dem deras medborgerliga rättigheter. Sådana samtal äro emellertid tillräckliga för militärbefälet för att konstatera politisk agitation. Men det märkvärdiga är, att icke alla de samtalande drabbas av domen politisk agitation utan endast kommunisterna eller de, som förfäktat radikala åsikter i samtalen. Ingen bevisning har förebragts av de militära myndigheterna beträffande kommunisternas politiska agitation. Det har emellertid förekommit politisk agitation i stor skala inom förläggningarna och detta med militärbefälets godkännande och direkta medverkan. Jag åsyftar värvingen av frivilliga till finska armén inom de svenska förläggningarna. Detta var politisk propaganda i stor omfattning. Men det var i överensstämmelse med de styrandes och med militärbefälets egna politiska åsikter, och därför stämplades detta icke såsom politisk agitation.

Vidare kan jag nämna att landsomfattande propaganda på militärföreläggningarna förekommit i form av samlande av namnunderskrifter till en till regeringen ställd petition, vars innebörd var att avlägsna alla kommunister från truppförbanden. Detta var ingenting annat än renodlad politisk propaganda, och avsikten var att kommunisterna och andra radikala arbetare skulle ställas i en särställning genom att inspärras i politiska koncentrationsläger. Det var en politisk åsiktsförföljelse, som sammanföll med de styrandes egna åsikter, och därför ansågs den icke som brottslig och föranledde ej heller några straffåtgärder. Påståendet om att bedrivandet av politisk agitation på förläggningsplatserna utgjort anledningen till överförandet till koncentrationslägret är icke med sanningen överensstämmande. Många, bland dem Norrskensflammans redaktör och kassör, fördes direkt från hemmet till lägret. Om deras politiska agitation på förläggningsplatserna visste man ingenting, ty de hade icke varit inkallade till något truppförband. Man gick helt enkelt efter den norm, som statsrådet talar om i sitt svar, nämligen att personer, som kunde misstänkas för att inom truppförbanden föra politisk agitation, sändes till lägret. På grund av ett rent subjektivt omdöme, på blotta misstanken alltså, sänder man personer till en straffkoloni. Man bedömer icke längre människor efter deras handlingar utan efter deras politiska åsikter.

Överförandet av kommunister och andra radikala arbetare till ovannämnda läger har icke varit förestavat av omsorg om försvarsviljan och lugnet inom militärföreläggningarna, utan det hela har varit och är en åsiktsförföljelse mot kommunisterna och andra radikalt sinnade arbetare. Det är först och främst Norrbottenshögern och den illa beryktade Norrbottenskuriren, som spelat huvudrollen härvidlag. Detta bevisas av de uppgifter, som framkommit vid mordbrandsprocessen i Luleå. Tre av de anklagade, nämligen stadsfiskal Hallberg, kapten Svanbom och journalisten Hedenström, ha enligt egen berättelse tillsammans med koncentrationslägrets chef, en kapten, antecknat namnen på kända kommunister, vilka de ansett som lämpliga interneringsobjekt, och detta av samma politiska motiv, som föranledde dem att organisera den avskryvade politiska förbrytelsen i vårt land, nämligen mordbranden i Norrskensflamman. Enligt deras egen berättelse ha de haft avgörande bestämmanderätt över vilka personer, som skulle förvisas till lägret och vilka som eventuellt skulle kunna befrias därifrån.

Svar på interpellation. (Forts.)

Även om icke de tre ovannämnda personerna nu äro i tillfälle deltaga i lägre ledning pågår rekryteringen efter samma politiska normer som tidigare. Det är alltså mot dessa principer, som herr statsrådet icke anser sig ha anledning till någon erinran. Herr statsrådet betonade, att kommendering till arbetskompaniet icke på något sätt kan betecknas som bestraffning, men samtidigt medger han i sitt svar, att om misstag har begåtts vid denna kommendering bör rättelse ske från fall till fall. Men varför skall rättelse göras, om det icke begåtts någon orättvisa? Han medgav själv i sitt svar att heldagspermision endast beviljas i undantagsfall och att tjänstledighet beviljas för enskilda angelägenheter av vikt. Jag har talat med personer, som själva varit i lägret i fråga, och dessa ha berättat att tjänstledighet vägrats för deltagande i en nära anhörigs begravning. Sådan hänsynslöshet förekommer i allmänhet icke vid truppförbanden. Dessutom har det uppgivits att fullständig brevcensur förekommer till och från lägret. Dessa uppgifters riktighet har jag naturligtvis icke kunnat kontrollera. De uppgifter angående utspisningen, som jag anförde i min interpellation, har jag likaledes erhållit av de internerade själva. Statsrådets uppgift, som han erhållit av de militära myndigheterna, verkar icke övertygande på mig.

Jag vill till sist endast med beklagande konstatera att regeringen även i fortsättningen ämnar deltaga och understödja den politiska åsiktsförföljelsen mot den radikala delen av arbetarklassen. Dessa åtgärder äro ingalunda ägnade att stärka försvarsviljan hos vårt folk, utan hjälper endast reaktionen att steg för steg avskaffa de demokratiska fri- och rättigheterna.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag vill endast gent emot den siste ärade talaren anföra att det är ett faktum att kommunisterna betraktas med misstroende och förargelse från den stora delen av det svenska folkets sida. Det är därför ganska naturligt att förekomsten av kommunisterna inom truppförbanden ställer till oro och irritation. Denna oro tager sig sådana uttryck, att man ibland rent av får skicka kommunisterna till Storsien, för att de icke skola bli utsatta för obehag från sina kamraters sida. Den stora allmänheten är icke, tror jag, övertygad om att den försvarsvilja, som kan finnas hos kommunisterna, i alla situationer skulle bli till det svenska samhällets gagn.

Detta läger i Storsien är icke något koncentrationsläger. Det finnes många fler arbetskompanier än detta. Det är naturligt, att man för vissa uppgifter måste inrätta arbetskompanier för att få utförda vissa manuella arbeten inom operationsområdena, och detta arbetskompani är fullkomligt av samma natur som de, som finnas vid andra truppförband. Det är blott den lilla skillnaden, att man låtit kommunisterna i stor utsträckning komma till detta kompani. Jag är icke förvånad över att man lät de där funktionärerna i Norrskensflamman, när de inkallades till tjänstgöring, komma till detta kompani. Jag tror, att det var mycket nyttigt att så skedde.

Jag skulle också vilja tillägga, att det säkert icke varit omöjligt för kommunisterna vid arbetskompaniet i Storsien att sinsemellan föra politiska samtal. Jag föreställer mig, att dessa samtal kunnat bli så mycket mer givande, eftersom personerna där ha en så nära andlig gemenskap med varandra.

Jag bestrider bestämt, att det funnits någon särskild styrelse, som det talats om, och att några civila personer skulle ha ingått däri. Så sker icke på militärt håll. Om någon tagit sig friheten att skryta med sådana saker, blir det hans ensak. Det är icke omöjligt att de där herrarna samlat in namn. Det har ingen kunnat hindra dem att göra. Jag har ingen garanti för att den upp-

Svar på interpellation. (Forts.)

giften skulle vara riktig att de på grund därav skulle haft något inflytande på rekryteringen.

Herr Brädefors undrade, varför jag anser att rättelse bör vidtagas om misstag blivit begånget. Ja, det beror därpå, att vi i de stridande förbanden helt naturligt vilja ha vapenföra män, som man rimligen kan ha nytta av. Dessa vapenföra män skulle icke finnas på Storsien, om det icke vore nödvändigt. De komma därför tillbaka till sina ursprungliga truppförband, om det icke finnes anledning att ha dem kvar i Storsien.

Till sist vill jag understryka att om den politiska förföljelsen i detta land icke tar sig andra former än att vissa personer föras till detta arbetskompani, då kan Sverige vara lugnt. Då har icke något övergrepp skett.

Fru Rön-Christiansson: Herr talman! Det förvånar mig att herr Sköld finner det med sin statsmannäara förenligt att replikera herr Brädefors på sätt som skedde. Herr Sköld synes heller icke ha tagit avstånd från den uppfattningen, att viss politisk agitation icke får förekomma i dessa läger. Vi leva i en tid, som på det blodigaste sätt skriver historia. Ingen verkligt allvarlig människa kan vara politiskt ointresserad i dagar som dessa. Vi anse, att det är bra, när speciellt arbetareklassen är politiskt intresserad. Vi anse dessutom att vi såsom äkta ättlingar av det arbetande folket också klassmässigt skola ha förmåga att bedöma politiska situationer.

Detta politiska koncentrationsläger är givetvis en svit av det finsk-ryska kriget, en följdföreteelse av detta krig. Jag tycker, att när man i dag kommit sams igen, borde man ha lärt något av detta krig. Det har visserligen visat sig här i riksdagen, att man icke haft förmåga att förnuftigt bedöma en politisk situation, utan gjort det rent känslomässigt. Om man betraktar det finsk-ryska kriget som en isolerad företeelse, då kan det förefalla både grymt och meningslöst, men man måste förstå, att det var en länk i en kedja och att det har sitt samband med vad som hänt under de sista åren i Europa. Vi ha sett hur England utlämnat de små staterna och hur England gjort Hitlers promenad i Europa bekväm, därför att man önskade kriget i »viss» riktning. Så kom den tysk-ryska pakt. Man fick så att säga fel krig. Man bör icke heller förgäta det historiska faktum från 1919, då engelsmännen minerade i finska viken för att åstadkomma en utsvältning av befolkningen i Leningrad. De förföljelser, som man än i dag tillgriper, kunna återföras till allt detta, de höra samman med allt detta, och man kommer ju enligt statsrådets uppgift att fortsätta att förfölja personer, som ha denna speciella politiska uppfattning om de faktiska händelserna.

Efter finsk-ryska freden betecknade Bernhard Shaw vad som hänt på det sättet, att Stalin tagit hand om nyckeln till paradingången. Om allt detta får det alltså icke talas. Det är, som även herr Brädefors sade, en åsiktsförföljelse. Visserligen kallar man det för något annat, men om man gör det, är det ingenting annat än demagogi av enklaste slag, även om det kommer från statsrådsbänken.

Herr Brädefors: Herr talman! Endast ett par anmärkningar i anledning av statsrådets raljanta replik till mig.

Statsrådet meddelade, att kommunisterna betraktas med förargelse inom lägerplatserna och att det vore för att skydda kommunisterna, som herr statsrådet och de andra styrande hade behagat vidtaga åtgärden med förflyttningarna till lägret i Storsien. Men varken kommunisterna eller deras sympatisörer ha någonsin begärt någon särskild skyddsåtgärd, vare sig av statsrådet eller några militära myndigheter. Och om nu herr statsrådet för sin del ser

Svar på interpellation. (Forts.)

kommunisterna med förargelse, så kan han inte lägga dessa sina åsikter till grund för ett ingripande, ty varken på lägerplatserna eller många andra platser förhåller det sig så, som han säger. Det finns kommunister även i förläggningarna i södra och mellersta Sverige, men där finnas inga koncentrationsläger och kommunisterna transporteras inte heller därifrån till Norrbottenslägret. Hur skulle dessa kommunister kunna klara sig bland andra människor, om de betraktades med sådan förargelse, som herr statsrådet påstår?

Sedan resonerade statsrådet helt raljant på det sättet, att kommunisterna borde vara ganska nöjda med att vara i Storsien, där de sinsemellan kunde föra politiska samtal utan att någon störde dem. Jag trodde verkligen inte, att statsrådet i en allvarlig fråga som denna skulle svara på det sättet. Jag sade i mitt anförande här, att jag inte tror, att det är statsrådets eller någon annans mening att inom förläggningarna människor med olika politisk åsikt — det gällde alltså inte bara kommunisterna — inte skulle få föra samtal om dagsaktuella frågor. Det var så jag ställde frågan och inte på det sätt, som man skulle kunna tro av statsrådets raljanta svar.

Vidare försökte statsrådet förneka, att det funnits någon särskild styrelse för koncentrationslägret i Storsien. Inför rätten i Luleå har emellertid framkommit, att vissa herrar på listor samlat in namn på kommunister. Nu säger statsrådet, att man inte kan göra någonting åt att folk samlar in namn på listor. Men det har inte stannat därvid att dessa personer samlat in namn på listor, utan dessa listor ha också fått en reell betydelse genom att personerna i fråga ha haft inflytande på lägrets skötsel, vilket bevisas av att de, vilkas namn stått på listorna, blivit förda till lägret. Det är detta som är av helt annan betydelse än den omständigheten att man samlat in namn på listor, vilket varken behöver vara till nytta eller skada.

Dessa personer, som nu stå såsom de värsta brottslingar inför domarskranken, ha alltså, även om det inte skett med regeringens gillande eller vetskap, haft inflytande över lägret. Vem kan då garantera, att inte andra personer av samma ull nu spela samma roll som de, jag här omnämnt, tidigare gjort?

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 3.

Ordet lämnades på begäran till

*Svar på
interpellation.*

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**, som yttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Mosesson till mig framställt följande frågor:

1. Anser herr statsrådet, att en kyrkoförsamling fattat lagligt beslut om att införa den nya koralboken först då representativt organ inom församlingen därom enat sig?

2. Är till dess sådant beslut fattats folkskollärare berättigad att i sin undervisning nyttja såväl äldre koralböcker som den nya koralboken?

3. Anser herr statsrådet en sådan fri tolkning av kungörelsen den 2 februari 1940 möjlig, att en lärare må ha rätt att, låta vara undantagsvis, använda välkända melodier, som ej finnas intagna i 1939 års koralbok, om han av ekumeniskt eller andra skäl så önskar?

4. Har lärare, som handlar så som i föregående fråga sägs, gjort sig skyldig till tjänstefel?

Kungl. Maj:t gillade och stadfäste den 20 oktober 1939 ny svensk koralbok »att från och med söndagen den 28 januari 1940 av församlingarna användas vid den allmänna gudstjänsten och andra heliga förrättningar; för-

Svar på interpellation. (Forts.)

samlingarna likväl obetaget att fortfarande tills vidare använda den äldre koralboken». Vidare förordnade Kungl. Maj:t den 2 februari 1940, att den nya koralboken »skall från och med läsåret 1940/41 eller från den tidigare tidpunkt, som eljest kan befinnas lämplig, vid andaktsstunder och sångundervisning användas i de läroanstalter, som stå under skolöverstyrelsens inseeende; dock att, där till folkskoleväsendet hörande läroanstalt är belägen inom församling, som fortfarande använder den äldre koralboken, denna må tills vidare användas» i sådan läroanstalt.

Den nya koralboken skall alltså, om icke församlingarna annorlunda önska, nu användas vid den allmänna gudstjänsten och andra heliga förrättningar. Det får förutsättas, att den gamla koralboken användes, om det kommunala organ, som i allmänhet beslutar om kyrkliga angelägenheter av denna art, uttalat sig för att den gamla koralboken bör användas. Med detta har jag besvarat den första frågan.

Svaret på den andra frågan framgår av de av mig refererade bestämmelserna. Dessa innefatta icke något förbud för folkskollärare att i församlingar, som ännu hålla fast vid 1921 års koralbok, vid skolundervisningen använda andra koralböcker.

Vad sedan angår frågorna 3 och 4, är ju andemeningen i bestämmelserna den, att i församlingarna skola införas enhetliga koralmelodier, som ansluta sig till den nya svenska psalmboken, och att i församlingar, som använda den nya koralboken, denna också skall användas i skolorna, så att det uppväxande släktet lär känna och blir förtroget med dess melodier. Bestämmelserna komma till med anledning av den förbistring vad psalmmelodierna beträffade, som rått i skolorna, och i den övertygelsen, att det icke kan vara lämpligt, att barnen i skolan lära sig helt andra melodier än dem som brukas i kyrkorna. På organist- och lärarhåll var man angelägen att få en fastare ordning till stånd. Bestämmelserna kunna dock knappast utgöra hinder för en lärare att — om nu detta anses nödvändigt och lämpligt — undantagsvis lära barnen också andra melodier än de i den nya koralboken intagna. Med hänsyn till syftet med bestämmelserna måste man emellertid utgå från att barnen i församlingar, som infört den nya koralboken, under alla omständigheter göras förtrogna med melodierna i denna, så att de icke stå främmande för dem, som sjungas i kyrkan. Det finns icke anledning antaga annat än att lärarna lojalt komma att rätta sig efter föreskrifterna och tillämpa dessa så, att syftet icke förfelas.

Vidare anförde:

Herr Mosesson: Herr talman! Först ber jag att få tacka herr statsrådet för svaret.

Bakom formuleringen av min första fråga låg den uppfattningen, att Kungl. Maj:t icke genom sitt beslut av den 20 oktober 1939 i fråga om den nya koralboken fattat annat sakligt beslut än som motsvarade det beslut, som Kungl. Maj:t den 12 september 1921 fattade rörande den koralbok, som då godkändes, även om formuleringen av 1939 års kungabeslut är något annorlunda, i det att det nu heter »gilla och stadfästa» och då hette »godkänna att användas, dock med rätt för församling, vars kyrkoråd så beslutar, att använda den gamla koralboken under ett år framåt». 1939 stadgades, att församling tills vidare skulle få använda den upplaga, som år 1921 godkänkts, men det stod i detta 1939 års stadgande intet om att kyrkorådet skulle fatta beslut om att förbliva vid den äldre boken.

Jag menade alltså, att Kungl. Maj:t genom senaste beslutet hade åt för-

Svar på interpellation. (Forts.)

samlingarna överlämnat att själva välja vilken av de två koralböckerna, som de ville begagna, och att båda koralpsalmböckerna finge prövas vid sidan av varandra för att sedan efter hand den lämpligaste och mest omtyckta melodien skulle komma till användning och beslut fattas om vilken bok, som skulle nyttjas. En sådan expert på författningar som professor Reuterskiöld har också hyst den meningen, att frihet är lämnad i denna fråga, och har uttryckt saken på följande sätt: »Trots de begagnade ordalagen 1939 har Kungl. Maj:t nu lika litet som tidigare kunnat i denna ordning påbjuda likformighet, och 1939 års kungörelse kan därför icke skäligen tolkas annorlunda än 1921 års.»

Av statsrådets svar på min första fråga framgår, att Kungl. Maj:t genom att välja uttrycket »gilla och stadfästa» koralboken icke allenast velat godkänna en ny koralbok, utan även påbjuda användandet av densamma, såvitt ej församlingen på något representativt sätt beslutar sig för att göra bruk av medgivandet att begagna den äldre. Jag hoppas, herr statsråd, att jag åtminstone inte är inne på de oriktiga tolkningarnas vägar, om jag förutsätter, att orden »tills vidare får använda den äldre koralboken» icke innebära någon tidsbegränsning, utan att en församling, där nu utan något beslut organisten redan börjat använda den nya koralboken, men där man vid en jämförelse med den äldre koralboken blivit betänksam i fråga om vissa nya melodier, må anses ha rättighet att fatta beslut om att den äldre boken åter skall komma till användning; detta så länge de nuvarande bestämmelserna gälla.

På så sätt skulle i någon mån den likriktning i fråga om melodier, som koralkommittén och den då föredragande departementschefen uppenbarligen velat åstadkomma, kunna neutraliseras, till församlingssångens och känslans gagn. Det har omvittnats att på vissa håll församlingssången tystnat på grund av de nya och kanske konstnärligare melodierna.

Det har kanske icke varit möjligt för herr statsrådet under det halvår, som förflutit sedan statsrådet övertog ämbetet, att följa den fejd, som rått mellan olika intresseriktningar på kyrkosångens område, men för de särskilt intresserade har denna fejd inte precis varit uppbygglig. Det är icke för mycket sagt, att den senaste koralkommitténs arbete uppe i Dalarna tilldrog sig mycken uppmärksamhet och resultatet därav genomtrufades med en iver, som ej i allo var föredömlig. Musikaliska akademien var den enda myndighet, som hördes om det utarbetade förslaget till ny koralbok. Akademien tillstyrkte, trots den korta och ofullständiga granskning som den hade möjlighet att företaga, att den föreslagna koralboken borde godkännas men ej fastställas till uteslutande användning förrän närmare erfarenhet vunnits. Såsom nyss påpekats blev dock förslaget gillat och stadfäst, och det redan fjorton dagar efter det akademien avgivit sitt yttrande.

Och icke nog härmed: den upplösta koralkommitténs ordförande och ledamöter förstodo att göra bruk av den seger, som kommittén vunnit, genom att i officiös form giva ut en varning mot andra editioner av koralboken än den privata koralbok för kyrka och skola, som kommitténs ledamöter utarbetat och utgivit på ett Stockholmsförlag. Frånsett att den kommitté, som slutfört sitt arbete, icke vidare hade någon befogenhet att genom T. T. eller på annat sätt uppträda i en sådan officiös egenskap som skedde, avsåg ju Konungens fastställelse av en koralbok allenast en fastställelse av en viss melodi för varje psalm eller alternativ till den angivna melodien, eftersom ett meterklassystem var fogat till koralboken. Kanske de herrar, som talade officiöst i våras, nu äro villiga att erkänna, att de därvid sade mer än de hade befogenhet till.

Jag har, herr statsråd, personligen blott ett intresse i denna fråga, och det är, att likriktning och monopol icke införas på det andliga området. Tenden-

Svar på interpellation. (Forts.)

ser till sådana försök föreligga uppenbart i fråga om koraler till vår psalmbok och upplagor av sådana koralböcker. Den döde biskop Einar Billing kämpade vid kyrkomötet för att korallerna till psalmerna icke skulle fastställas, förrän alla möjliga garantier för ett gott val hade givits. Biskop Aulén lugnade kyrkomötet med att detta nog skulle få pröva förslaget, innan det blev antaget. Han ändrade emellertid uppfattning och blev en förkämpe för snabbt genomförande och för likformighet.

Tid till prövning har sålunda icke givits. Gamla kända och vackra melodier till sånger, som nu intagits i psalmboken, vilka melodier varit den dräkt, vari psalmerna blivit kända och sjungna, ha omarbetats och ersatts med nya. Vad jag såsom lekman på sångens område vill är, att det i detta rike skall givas fri rymd och växt för produktioner av andlig art.

Det är med glädje, som jag utläser ur statsrådets svar på mina sista frågor rörande sångundervisningen i folkskolorna, att frihet skall råda, dock att undervisning givetvis bör ske beträffande de nya melodierna till psalmerna. Ingen vettig människa har ju önskat, att allt skulle bli vid det invanda. Variation och utveckling bör prägla sångens område liksom andra områden. Det är blott detta jag önskar; det kända och invanda skall inte sättas på svältkost bara därför att det icke överensstämmer med den smakriktning, som en viss person, klass eller tid prisar, ty, herr talman, smaken är variabel, och en viss smak bör ej påtvingas andra, även om det skulle vara fråga om utvecklade smak. I frihet och i fri tävlan bör inom kyrka och skola det för vårt folk mest naturliga och lämpliga efter hand utgestaltas.

Med dessa reflexioner ber jag, herr talman, att ännu en gång få tacka för svaret.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Den ärade interpellanten har alldeles rätt i, att jag icke närmare har följt de stridigheter, som eventuellt kunna ha förekommit på detta område.

Det, som jag närmast är ansvarig för, nämligen kungörelsen rörande användningen av den nya koralboken i skolorna, har ju bara det enkla syftet, att man vill se till, att barnen lära sig de melodier, som användas i den församlingskyrka, där de deltaga i gudstjänsterna. Och nog måste jag säga, fastän jag är individualist, herr Mosesson, i allra högsta grad, att det är trivsamt med så pass mycket likriktning, att folk som deltagar i gemensam sång, också använder samma melodier. Men för att samma melodier skola användas, måste man ju lära sig göra detta och vänja sig vid dem.

Detta är således meningen med den kungörelse, som har utfärdats. Jag hoppas också livligt, att barnen så småningom skola bli förtroagna med de nya melodierna och därigenom kunna deltaga i kyrkosången.

Herr Hallén: Herr talman! Det sista kanske herr Mosesson själv svarar på, men jag vill dock säga några ord i anledning därav. Det är visserligen sant, att det inte blir någon gemensam sång, om man inte sjunger på samma melodi, men vad interpellanten åsyftar är ju att man redan på ett tidigt stadium skall så att säga slå vakt om de värdefulla och ursprungliga melodierna, som finnas. Börjar den kyrkliga myndigheten i en församling införa de nya melodierna vid gudstjänsterna, är det emellertid klart, att skolan skall följa efter, om det skall bli någon harmoni.

Interpellanten har emellertid, såvitt jag kan förstå, också ett annat syfte, och jag vill säga, att jag och säkert även många andra, som representera den svenska kyrkan, äro herr Mosesson tacksamma för att han bringat den saken

Svar på interpellation. (Forts.)

på tal. Jag kan omnämna, att vi diskuterat den i konstitutionsutskottet, men funnit det lämpligast att det hela kom före i den form, som nu ägt rum.

Jag tror, att herr Mosesson har rätt att det offentligen bör sägas ifrån, att man reagerar mot de försök till monopol för viss kyrkomusikriktning, som ha förefunnits och som denna koralkommittés arbete också måste sägas ha givit uttryck för. Jag kan vitsorda, att det är sant, som herr Mosesson säger, att på många håll den kyrkliga sången icke har farit väl av att dessa mycket konstmässiga men tunga melodier nu sättas i högsätet. Det finns en mycket stark opposition gentemot detta på många håll inom kyrkan, där man vill förebygga likriktning.

Det är sant, att man inte skall diskutera om smaken. Vi begära inte heller, att alla skola ha samma uppfattning i detta avseende, men vi begära lika berättigande i både kyrka och skola för dessa olika musikaliska riktningar. Detta gäller särskilt — jag vet att interpellanten står på samma linje — våra ursprungliga, klassiska väckelsesånger. Att tränga undan deras gamla melodier till förmån för andra, som kanske av musikaliska akademien och andra kunna åsättas ett högre musikaliskt värde men som ofta äro så fina, att allmänheten inte kan sjunga dem, är en icke önskvärd utveckling.

Det gäller ju här ett område, varmed riksdagen icke brukar syssla så ofta, men jag vill påpeka, att 1921 ingrepo riksdagens båda kamrar och rättade till ett viktigt beslut beträffande vår psalmbok — det var då inte fråga om melodierna utan om innehållet. Jag tror, att även nu alla, som äro intresserade av dessa frågor, böra följa utvecklingen och se till att den likriktning i fråga om kyrkomusiken förebygges, som man planerar på en del håll.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag vet inte riktigt, vart den siste ärade talaren vill komma. Vad mig beträffar, är jag ansvarig för den kungörelse, varom jag här talat, och där sysslas endast med frågan om att barnen i de församlingar, där man tagit den nya koralboken, skola lära sig dessa nya melodier. I församlingar, där man inte tagit den nya koralboken, blir det ett annat förhållande. Jag vet inte vad herr Hallén kan ha att invända mot detta.

Herr **Andersson** i Ovanmyra: Herr talman! Det kanske inte kunde vara ur vägen, att även en lekmans röst gör sig hörd i denna inte så betydelselösa fråga.

Jag vill för min del kraftigt understryka de synpunkter, som interpellanten och senast herr Hallén här låtit komma till uttryck, då jag från Dalabygden har samma erfarenhet om vad som skett i detta avseende och alltså känner till de många gånger rätt bryska former, under vilka man sökt introducera nyheter, som inte visat sig ha någon rot i folksjälens djup. Ty de ha verkligen inte det. Jag har varit med vid flera tillfällen, när man i församlingarna i Dalabygderna försökt introducera dessa nya psalmmelodier, och jag måste säga, att resultatet på mig och många andra verkat rent av beklämmande.

Man skall ju, såsom här sagts, inte tvista om olika smakriktningar; den ene kan tycka si och den andre så. Men det är i alla fall ett faktum, att mycket av dessa gamla sånger och psalmmelodier ha vuxit in i folkets hjärta och medvetande på ett sådant sätt, att de för dem utgöra en skatt av oerhört stort värde. Det visar sig också, när man vill införa denna nymoderna musik, att det är så ofantligt svårt att vinna förståelse därför. Det kräves ett stort arbete för att melodierna skola kunna nötas in i folkets medvetande — det gäller även ungdomen — och jag tror inte, att dessa melodier komma att slå rot i den om-

Svar på interpellation. (Forts.)

fattningen, att de bli folkets kära egendom i samma mån som många av de gamla melodierna ha varit.

Jag har, herr talman, bara för egen del helt kort velat understryka detta, i förhoppning dock att vederbörande, när man kommer in på detta område, skall akta sig för att våldföra sig på dessa folkets dyrbara ägodelar och försöka pressa in allt inom samma ram och ge det universalitetens många gånger ganska slätstrukna och trista drag. Litet hänsyn och varsamhet på detta ömtåliga område kan endast vara nyttigt och hälsosamt.

Herr Hallén: Herr talman! Det var inte alls mot herr statsrådet, som jag vände mig — det gällde för övrigt ett annat statsråd, när vi diskuterade dessa förhållanden i konstitutionsutskottet. Jag tror inte att några av det nuvarande statsrådets åtgärder härvidlag kunna göras till föremål för kritik, och jag har bara velat instämma med herr Mosesson, när han gjort sig till talesman för den opposition, som finnes, mot den plats, som har tillmätts de nya melodierna på bekostnad av de gamla. Jag har velat begagna tillfället att ge uttryck åt att härom samlar sig den kyrkliga och säkert även den frikyrkliga oppositionen i vårt land.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Föredrogs utrikesutskottets memorial, nr 8, angående ersättning till dess tjänstemän.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 224—241, bevillningsutskottets betänkande nr 46, bankoutskottets memorial nr 47, andra lagutskottets utlåtanden nr 43—46 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 60.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 32, i anledning av väckt motion om visst tillägg till lagen om val till riksdagen; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredskapsstat för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41;

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Statens informationsstyrelse för budgetåret 1940/41;

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anvisande av ytterligare medel till luftskyddsanordningar i vissa kungl. slott;

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anvisande av anslag till kassareserv åt svenska beskickningar i utlandet;

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till dels ökade medel till anskaffning och förnyelse av flygmateriel, dels ock täckning av vissa försvarskostnader; och

nr 250, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa av krisläget föranledda lönespörsmål jämte i ämnet väckta motioner.

§ 7.

Ordet lämnades på begäran till

Herr **Annér**, som yttrade: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren ville besluta, att å morgondagens föredragningslista *dels* två gånger bordlagda ärenden skola uppföras i följande ordning, nämligen först sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 1, därefter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 30 och 31, därefter första lagutskottets utlåtande nr 58, därefter andra lagutskottets utlåtanden nr 43—46, därefter statsutskottets utlåtanden nr 224—241, därefter jordbruksutskottets utlåtande nr 60, därefter bevillningsutskottets betänkande nr 46 och sist bankoutskottets memorial nr 47, *dels ock* en gång bordlagda ärenden skola uppföras efter de två gånger bordlagda ärendena.

Denna hemställan bifölls.

§ 8.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 369, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1940/41;

nr 370, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förlöpande konsumtionsundersökningar;

nr 371, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till valutakontoret;

nr 372, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1940/41;

nr 373, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående biträdande av ackord med avseende å lån från statens utlåningsfonder m. m.;

nr 378, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande av vissa farleder; och

nr 379, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av vissa poster i avlöningsstaterna för universiteten och karolinska medikokirurgiska institutet m. m.

Vidare anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 421, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av § 54 regeringsformen samt av §§ 37 och 50 riksdagsordningen, jämte i ämnet väckta motioner m. m.; och

nr 422, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av § 86 regeringsformen och § 38 riksdagsordningen samt till införande i tryckfrihetsförordningen av en ny paragraf, betecknad såsom § 6, m. m.;

från bevillningsutskottet:

nr 403, i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande avdrag för förlust vid beräkning av skattepliktig inkomst av fastighet, rörelse och tillfällig förvärvsverksamhet;

nr 404, i anledning av väckta motioner om sådan ändring av skattebetalningssystemet att skatterna komma att betalas samma år som inkomsten intjänats m. m.;

nr 405, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för åvägabringande av effektivare kronouppbörd och skärpt kontroll därå;

nr 406, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tilläggsskatt å bensin, m. m.;

nr 407, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående underlättande av hjälpsändningar till krigsfångar och vissa andra krigsoffer; och

nr 408, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om höjning av utskiftningskatten;

från första lagutskottet:

nr 375, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1, 7 och 61 §§ strafflagen för krigsmakten;

nr 376, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med hemställan om riksdagens samtycke till utfärdande av förordnande jämlikt 1 § moratorielagen; och

nr 377, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med hemställan om riksdagens samtycke till utfärdande av visst förordnande;

från andra lagutskottet:

nr 381, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m.;

nr 382, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyldighet att bortföra varuförråd, m. m.; och

nr 383, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443); samt

från jordbruksutskottet:

nr 409, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förberedande arbeten å vissa staten tillhöriga torvmossar;

nr 410, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition angående reglering av förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. beträffande jordbruksdepartementet gjorda framställning om anslag till statens hingstdepåer och stuteri; och

nr 411, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar angående anslag till extra utgifter, dyrtidstillägg och barntillägg för budgetåret 1940/41.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Dahlbäck</i>	under 2 dagar fr. o. m. den 14 juni,
» <i>Wallentheim</i>	» 2 » » 14 »
» <i>Janson</i> i Frändesta	» 2 » » 16 » och
» <i>Näsström</i>	» 2 » » 14 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.36 e. m.

In fidem
Sune Norrman.